

УДК 378:316.643.2

<https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020-69-78-84>

НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

© Посохов В.В., Куруч А. В.

Національна академія Національної гвардії України

Інформація про авторів

Посохов Віталій Васильович: ORCID 0000-001-8310-6836; posohovv@ukr.net; старший викладач кафедри експлуатації та ремонту автомобілів та бойових машин, Національна академія Національної гвардії України, майдан Захисників України, 3, м. Харків, 61000, Україна.

Куруч Анна Володимирівна: ORCID 0000-001-8310-6836; Anutakuruch@ukr.net; доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, кандидат педагогічних наук, Національна академія Національної гвардії України, майдан Захисників України, 3, м. Харків, 61000, Україна.

У статті розглянуто умови формування політичної культури студентів вищих навчальних закладів України. Розглянуто труднощі, які пов'язані зі становленням розвиненої, консолідованої демократії в Україні і пояснюються не достатньо високим рівнем політичної культури. Детально розглянуто причини суспільно-політичної кризи, яка склалася в Україні, вони полягають у відсутності національної єдності, політичного протистояння на основі ідеологічних та соціально-економічних розбіжностей; кризи влади, що заснована на невідповідності політичної системи реальним умовам її застосування; відсутності правової культури та правового нігілізму громадян; етнонаціональних та соціальних проблем у суспільстві. Охарактеризовано основні історичні події, які мали вплив на формування державності та політичних поглядів українців. У статті розглянуто національний менталітет і особливості його формування на території Східної та Південної України. Проаналізовано наслідки формування такого світогляду і зазначено, що українці по-різному бачать майбутнє країни. Зроблено висновок, що більшість політичних сил в Україні не намагаються створити єдине бачення майбутнього України. Що значна кількість політичних рухів не зацікавлені в об'єднанні України, а, навпаки, маніпулюють свідомістю громадян, під різними політичними гаслами та міфами підтримують розкол. Такі маніпулятивні дії можливі за несформованої політичної культури громадян. Наголошено на тому, що більшість країн проходила ідентичний шлях під час свого становлення. Обґрунтовано необхідність формування політичної культури молоді в закладах вищої освіти, адже саме вона є майбутній економічний та інтелектуальний потенціал держави. Зроблено висновок, що в сучасних умовах задля того, щоб забезпечити політичну стабільність в Україні, варто сконцентруватися на формуванні політичної культури серед студентів, під час навчання в закладах вищої освіти, таким чином включити молодь до політичного життя країни. Сформована політична культура дозволить розуміти світовий політичний процес, та сприятиме формуванню соціально-відповідального суспільства.

Ключові слова: політична культура, амбівалентність, політична криза, освіта, заклади вищої освіти, національна держава

Посохов В., Куруч А.В. «Необходимость формирования политической культуры у студентов высших учебных заведений: вызовы современности».

В статье рассмотрены условия формирования политической культуры студентов высших учебных заведений Украины. Рассмотрены проблемы, связанные со становлением развитой, консолидированной демократии в Украине которые объясняются недостаточно высоким уровнем политической культуры. Подробно рассмотрены причины общественно-политического кризиса, что происходит в Украине, они заключаются в отсутствии национального единства, политического противостояния на основе идеологических и социально-экономических различий; кризиса власти, основанной на несоответствия политической системы реальным условиям ее применения; отсутствии правовой культуры и правового нигилизма граждан; этнонациональных и социальных проблем в обществе. Охарактеризованы основные исторические события, которые повлияли на формирование государственности и политических взглядов украинцев. В статье рассмотрены национальный менталитет и особенности его формирования на территории Восточной и Южной Украины. Проанализированы последствия формирования такого мировоззрения и указано, что украинцы по-разному видят будущее страны. Сделан вывод, что большинство политических сил в Украине не

пытаются создать единое видение будущего Украины. Что значительное количество политических сил не заинтересованы в объединении Украины а, наоборот, манипулируют сознанием граждан, под разными политическими лозунгами и мифами поддерживают раскол. Такие манипулятивные действия возможны при несформированной политической культуры граждан. Отмечено, что большинство стран проходили идентичный путь во время своего становления. Обоснована необходимость формирования политической культуры молодежи в учреждениях высшего образования, ведь именно она является будущим экономическим и интеллектуальным потенциалом государства. Сделан вывод, что в современных условиях для того, чтобы обеспечить политическую стабильность в Украине, стоит сконцентрироваться на формировании политической культуры среди студентов, во время обучения в учреждениях высшего образования, таким образом включить молодежь в политическую жизнь страны. Сложившаяся политическая культура позволит понимать мировой политической процесс, и будет способствовать формированию социально-ответственного общества.

Ключевые слова: политическая культура, амбивалентность, политический кризис, образование, высшие учебные заведения, национальное государство

V.Posohov, A. Kuruch "The need for the formation of higher education students' political culture: the challenges of today"

The article considers the conditions of forming political culture of students at higher educational institutions of Ukraine. The difficulties connected with the formation of a developed, consolidated democracy in Ukraine and explained by the insufficiently high level of political culture are considered. The causes for the socio-political crisis in Ukraine are analyzed in detail, they are the lack of national unity, political confrontation based on ideological and socio-economic differences; crisis of power, based on the inconsistency of the political system with the real conditions of its application; lack of legal culture and legal nihilism of its citizens; ethno-national and social problems in society. The main historical events that have influenced the formation of statehood and political views of Ukrainians are described. The article considers the national mentality and features of its formation on the territory of Eastern and Southern Ukraine. The consequences of forming such a worldview are analyzed and it is noted that Ukrainians see the future of the country differently. It is concluded that most political forces in Ukraine are not trying to create a common vision of the future of Ukraine and that a significant number of political movements are not interested in the unification of Ukraine as, on the contrary, they manipulate the consciousness of citizens and support the schism under various political slogans and myths. Such manipulative actions are only possible if citizens' political culture is not well-rounded. It is emphasized that most countries followed the same path during their formation. The necessity of forming political culture of young people at higher education institutions is substantiated, because they are the future economic and intellectual potential of the state. It is concluded that in modern conditions, in order to ensure political stability in Ukraine, it is necessary to focus on the formation of political culture among students while they are getting higher education, thus including young people in the political life of the country. A well-developed political culture will allow understanding the world political process, and will promote creation of a civil society.

Keywords: political culture, ambivalence, political crisis, education, higher education institutions, nation state.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. З першого десятиліття незалежності в Україні назривала суспільно-політична криза. Суть її полягала у відсутності державної політики побудови національної держави, централізації влади, нерозуміння населенням країни політичної системи, амбивалентність. Ця криза призвела до того, що в 2013 році влада стала недієздатною, і це максимально ослабило Україну, дало привід РФ анексувати Крим та розпочати війну на території Донецької та Луганської областей. Вирішальним фактором у розвитку цієї кризи стає несформована політична культура українців. Особливо гострим постає питання

формування політичної культури серед молоді. Адже саме ця категорія населення є важливою складовою суспільства, що має потенціал для майбутнього соціально-економічного розвитку держави.

Одним із наслідків несформованої політичної культури молоді є спалплене сприймання інформації щодо необхідності побудови національної держави, нерозуміння основ державотворення та законів країни. Людина з несформованою політичною культурою – вразлива мішень для різних маніпулятивних технологій, як з боку політичних сил всередині країни, так і спецслужб інших країн. Саме тому сьогодні в

Україні гостро стоїть питання про необхідність державної політики забезпечення формування політичної культури громадян, зокрема молоді під час навчання у закладах вищої освіти, на основі національних інтересів України, адже подальша амбівалентність молоді України є загрозою національній безпеці держави.

Аналіз досліджень та публікацій.

Вивченню суспільно-політичних проблем України приділяли увагу багато науковців, зокрема Н. Попадюк, Н. Семке, В. Бебик, М. Головатий, Є. Головаха, М. Дмитренко, Л. Нагорна, О. Проскурін, В. Ребкало, О. Рудакевич, О. Стегній, Л. Кучма та інші.

І. Лиханова, вивчаючи політичну систему суспільства, виокремлює такі дестабілізуючі фактори, як загострення протиріч між владою і народом; посилення відчуження владних структур від суспільства і зростання недовіри до них; незадоволення політикою регулювання доходів різних груп населення, що призводить до різкої поляризації економіки; зниження життєвого рівня населення і зростання безробіття; різні прояви політичного екстремізму; низька ефективність національної політики, зростання міжнародних і міжрегіональних конфліктів; етноконфесійні конфлікти; хвилі масової міграції; занепад панівної ідеології і моралі; зростання злочинності тощо [12].

В. Ксенофонов, досліджуючи суспільно-політичні кризи, стверджує, що погіршення умов життя населення спричиняє політичну дестабілізацію лише за певних умов, а саме: виникнення негативних масових настроїв серед більшості населення й готовність до дій. Тобто для політичної дестабілізації повинні поєднуватись об'єктивні фактори з певним їх суб'єктивним сприйняттям і особливостями політичного суб'єкта [14].

Останнім часом питання політичної культури громадян почало цікавити багатьох дослідників, що, з нашої точки зору, пов'язано зі значними змінами в суспільстві, зростанням потоку інформації, процесами демократизації тощо. Багато наукових робіт присвячено політичним дослідженням, зокрема питанням ефективного програмно-цільового управління політичними процесами займалися такі науковці, як Д. Веймер, Е. Вайнінг, Д. Стоун; технології конструктивного впровадження механізмів ефективного управління досліджували В. Андрущенко, О. Бабкіна, В. Бебик, М. Головатий, В. Горбатенко, М. Михальченко, О. Крюков та інші [1; 2; 3].

Вагомий внесок у дослідження формування політичної культури зробили Г.Алмонд та С.Верба в 1963 році, вперше автори дали поняття політичної культури, під якою вони розуміли політичну систему, що відображається в знаннях та поведінці індивідів і суспільства в цілому. Головними компонентами в політичній системі, на думку авторів, слугують політичні орієнтації, які містять установки щодо сприйняття політичної системи та власної ролі в цій системі [18].

Роберт Лайн говорив про те, що соціальна характеристика студентів коледжу сприяє формуванню особистої та політичної культури, але в той же час багато студентів демонструють брак віри та довіри до влади. Дослідження наслідків такої суміші високої компетенції та низької довіри потребує негайної уваги [19].

Н. Семке наголошує на тому, що труднощі у формуванні сучасної української політичної культури значною мірою обумовлені історичними чинниками, нерозвиненістю демократичних політичних інститутів, низькими темпами реформ, відсутністю фундаментальних загальноприйнятих політичних цінностей. Автор вбачає головну проблему у відсутності у населення України цілісної системи політичної соціалізації, яка є важливим чинником для повноцінного розвитку держави.

Політичну соціалізацію та адаптацію молоді, її політичну активність вивчають М.Остапенко, В.Ярошенко, Т.Кузьменко та ін., автори наголошують на необхідності впровадження політичної освіти молоді.

Умови формування політичної культури в закладах вищої освіти вивчали Е.Головаха, І.Колодій, О.Стегній, М. Щербак, автори акцентують увагу на молоді, адже саме її вважають рушійною силою в державі.

Постановка завдання: метою цієї роботи є аналіз суспільно-політичних проблем в сучасній Україні, а також аналіз необхідності формування політичної культури у студентів закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Розбудова будь-якого суспільства - складний та багатогранний процес, який не може відбуватися без суперечок. Суспільні конфлікти є об'єктивною і невід'ємною складовою життя. Наскільки ефективно буде вирішено конфлікт, залежить від рівня суспільного розвитку. Ознакою сформованого демократичного суспільства є цивілізовані способи і засоби

вирішення суспільних і соціальних конфліктів. Сучасне українське суспільство перебуває на перехідному етапі, саме тому в ньому існує багато проблем, які не характерні для держав зі сталою демократією. Найбільш актуальними серед них є:

- відсутність національної єдності;
- політичне протистояння на основі ідеологічних та соціально-економічних розбіжностей;
- криза влади, заснована на невідповідності політичної системи реальним умовам її застосування;
- відсутність правової культури та правовий нігілізм громадян;
- етнонаціональні проблеми;
- соціально-економічні проблеми, які набувають політичного та загрозливого для суспільної стабільності характеру тощо.

Проблема національної єдності на підставі історичного поділу країни на Схід та Захід стала підставою для політичного протистояння великих соціальних груп громадян. Історично склалося так, що українська нація, яка є однією з найстаріших європейських націй, протягом століть не мала своєї державності. Землі Західної України протягом тривалого часу входили до складу Польсько-Литовської, Польської, Австро-Угорської, Румунської держав і, як наслідок, отримали з їх боку вплив на національний менталітет, у результаті чого національна самосвідомість населення Західної України була побудована з вагомим внеском європейських традицій [15].

Протягом тривалого часу територія східних земель України вважалася небезпечною саме через географічне розташування та постійні напади татаро-монголів. З початку XIV-XV століття на цих землях поселяються реєстрові козаки, представники української інтелігенції, селяни та втікачі з Великого князівства Литовського. Саме на цій території почалося формуватися українське козацтво – одна із наймогутніших армій у світовій історії. Через певні історичні обставини землі Східної України на тривалий час увійшли до складу Російської імперії. Спільне історичне минуле корінних мешканців східних регіонів держави наклало свій відбиток на їхній національний менталітет і національний характер, який об'єктивно формувався в дусі російської самодержавності. Політика Російської держави, як багатонаціональної імперії, мала відверто

колоніальний характер по відношенню до національних народів і спрямовувалась на розмивання етнонаціональних відмінностей, особливо слов'янських народів, що входили до її складу. Російські державники не вбачали національних відмінностей між малоросами та великоросами. У Російській імперії для того, щоб вважатися «своїм», достатньо було мати російську самосвідомість та бути православним. Йдеться про те, що великоросам, малоросам та білорусам однаково притаманна саме така самосвідомість, і тому вони росіяни уже за визначенням. Малоросів у старій Росії не притискали, як і самих росіян. Але тим із них, хто наполягав, що українці – окремий народ, підкреслював свою самотність, доводилось вислуховувати звинувачення у відступництві та «мазепинстві» [13]. У результаті такої політики бути українцем на своїй землі, але у складі імперії, було як мінімум не престижно, а іноді навіть небезпечно. Українська мова, культура, звичаї, традиції, національний менталітет сприймалися як простонародні, сільські, базарні, недолугі, від яких варто позбавлятися. Ціла плеяда українців, вихідців з України, з часом ставали видатними росіянами. Серед них М.Гоголь, І.Репін, І.Мечніков та сотні й тисячі інших. Синдром меншовартості і досі тут залишається фактором національного менталітету. Наслідки такої політики на території Східної України відчуються й донині.

Щодо історії Кримського регіону та чорноморського узбережжя, то вони в своєму розвитку також мали історичні відмінності, пов'язані з проживанням у цих краях козаків, кримських татар, греків, турків і прагненням російських правителів завоювати, підкорити, зберегти і закріпити ці землі за імперією. Варто зауважити, що без українців російська імперія не була б такою могутньою, відправним моментом посилення контролю над південним регіоном стало завоювання Азову в 1696 році. Російська імперія вбачала загрозу в запорізьких козаках, тому примусово південні землі почали заселяти росіянами, виселяючи з регіону українців. Задля прискорення процесу проводилася відповідна економічна політика: роздавання земель відставним військовим російської армії тощо.

Складна і неоднозначна історія України поділила її громадян на прибічників, як мінімум, двох цивілізаційних систем – європейської і східнослов'янської, а також

трех провідних суспільно-політичних ідей, в основу яких покладено ідеї повної національно-державної незалежності, відданості «братським» відносинам з Росією та ідея Європейського майбутнього для України. Реалізація ідеї повної національно-державної незалежності, враховуючи геополітичне розташування України, майже неможлива. Окрім того, що Україна перебуває на перетині двох протилежних світових центрів, великою перешкодою ідеї національно-державної незалежності є світова глобалізація. І якщо українці з вибором майбутнього будуть вагатися ще певний час, то існує ризик, що вибір зроблять за нас. Саме задля розуміння світових політичних процесів існує необхідність формування політичної культури студентів. Адже вибір пріоритетного напрямку розвитку держави досить відповідальна справа.

Принципове вирішення проблеми полягає в досягненні національної та політичної єдності. Але в сучасних умовах така перспектива вбачається важко досяжною. Актуальною і реально досяжною є перспектива корпоративної домовленості між різними політичними таборами та прибічниками різних політичних поглядів із приводу основних засад та напрямків внутрішньої і зовнішньої політики держави, суспільного компромісу заради спільних національно-державних інтересів. Питання може бути вирішене виключно мирним, демократичним шляхом – перемовин та домовленостей, проявів політичної волі в інтересах держави та всього народу на основі рішень політичної більшості за умов дотримання інтересів політичної меншості.

Другою важливою суспільно-політичною проблемою держави є протистояння на основі соціально-економічних розбіжностей.

Вирішення проблеми полягає в розвитку громадянського суспільства, а також ефективної державної влади, у функціонуванні громадянського суспільства та законодавчого забезпечення його діяльності, некорумпованості дій виконавчої влади.

Ще однією проблемою України є криза влади, заснована на недосконалості політичної, а відповідно і управлінської системи. Сутність проблеми полягає в невідповідності виборчої системи органів влади реальним умовам її застосування. Партії, що отримали доступ до влади, перетворились у лобістів інтересів своїх політичних лідерів та їх фінансових спонсорів. Влада втрачає підтримку і віру електорату, тих

людей, якими вона створена і заради яких вона повинна діяти.

Небажання формувати політичну культуру населення країни також є загрозою для майбутнього розвитку держави. На виборах місцевої влади, що відбулися в жовтні 2020 року, явка виборців склала 36,9 %. [13]. Це свідчить не лише про недовіру владі, а й про повне нерозуміння населенням наслідків такого ставлення до майбутнього свого регіону.

Можна зауважити, що возз'єднання протилежних політичних сил, лобіювання інтересів олігархічних угруповань, різка зміна геополітичних орієнтирів політиків в очах громадян дискредитує демократію. Але відчуження від політичного життя держави простих громадян, зокрема молоді, спричиняє тотальну політичну, фінансово-економічну, соціальну, культурну, морально-етичну кризу та кризу правосвідомості і, як наслідок, - до всебічного послаблення держави.

Вирішення проблеми полягає у формуванні політичної культури серед студентів під час навчання в закладах вищої освіти, а також необхідності залучення молоді до політичного життя країни. Сформована політична культура дозволить розуміти світовий політичний процес та сприятиме створенню громадянського суспільства. Це є вкрай важливими навичками для сучасного українця.

Ще одне проблемне питання, яке має виключно важливе значення для суспільно-політичної стабільності в державі, це – комплекс соціально-економічних проблем, які набувають політичного значення. Йдеться про розшарування суспільства на бідних і багатих, безробіття, зростання цін, проблеми житлово-комунального господарства, банківської системи, зубожіння широких верств населення, еміграцію, вимирання і зникнення цілих населених пунктів, наркоманію, алкоголізм, катастрофічне зменшення чисельності населення держави тощо. Зазначені проблеми дають підстави деяким політикам стверджувати про латиноамериканський тип розвитку українського суспільства, який все далі віддаляє Україну від Європи. Вирішення їх потребує великих матеріальних і фінансових ресурсів, сильної політичної волі та влади керівників держави, організованості і цілеспрямованості, згуртованості всіх верств населення, об'єднання зусиль політичних партій, громадських об'єднань та рухів, сформованої політичної культури громадян, та їх соціальної активності, для подолання кризи та переходу держави зі

стану стагнації до стану стабільного розвитку. Україна може і повинна використати наданий їй природний потенціал для переходу в сучасну, високотехнологічну, розвинену, процвітаючу європейську країну.

Вирішення всіх зазначених питань неможливе без сформованої політичної культури молоді країни. Молодь є майбутнім потенціалом розвитку держави, саме тому формування політичної культури у закладах вищої освіти є пріоритетним напрямком.

Виходячи з викладеного вище, зробимо такі висновки. Суспільно-політична криза, яка сьогодні існує в Україні, є абсолютно нормальним процесом, адже Україна - молода держава з віковою історією. І ще протягом певного часу населення країни буде зводити до життя в одному просторі. Щоб максимально спростити процес «притирання», державі варто зробити певні кроки. Насамперед забезпечити політичну стабільність, запровадити загальнодержавну

програму формування політичної культури серед громадян України, зокрема забезпечити формування політичної культури студентів у закладах вищої освіти, адже саме ця соціальна група є майбутнім держави.

Таким чином, можна зауважити, що більшість світових країн із демократичним устроєм проходили ідентичний шлях під час свого розвитку як держави. Варто наголосити, що платформою в подоланні проблемних питань є збереження Української держави як умови і гаранта суспільного і особистого процвітання, унеможливлення будь-яких зазіхань на її суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність державних кордонів, а також забезпечення конституційного порядку в державі, правопорядку по всій території України.

Перспективи подальших досліджень
Розробити пропозиції щодо формування політичної культури студентів у закладах вищої освіти України.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. Університетська освіта: тенденції змін / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2012. – № 2. – С. 5–15.
2. Бабкіна О. В. Політико-правова культура демократичного типу: проблеми формування / О. В. Бабкіна // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2011. – № 5. – С. 5–10.
3. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка набліжених релішнз : монографія / В. М. Бебик. – Київ : МАУП, 2005. – 440 с.
4. Бистрицький Є. Державотворення в Україні: шляхи легітимації / Є. Бистрицький, О. Білий // Політична думка. – 1996. – № 1. – С. 31–40.
5. Власюк О. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибрані наук. пр. / О. Власюк. – Київ : НІСД, 2016. – 528 с.
6. Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / С. Гантінгтон. – Львів : Кальварія, 2006. – *с.
7. Даль Р. Демократия и её критики : пер. с англ. / Р. Даль ; под ред. М. В. Ильина. – М., 2003. – 576 с.
8. Енциклопедія історії України. Т. 3: Е-Й / редкол. : В. А. Смолій та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : Наукова думка, 2005. – 672 с.
9. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія / М. Козловець. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009.
10. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996 – № 30. – С. 141. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua>. Дата звернення – 05.10.2020р.
11. Кучма Л. Україна – не Росія [Електронний ресурс] / Л. Кучма. – 2003. – С.152. – Режим доступу :

<http://www.litmir.me>. <http://zakon5.rada.gov.ua>. Дата звернення – 05.10.2020р.

12. Лиханова И. В. Дестабилизирующие факторы политического процесса и национальная безопасность: современный теоретический дискурс / И. В. Лиханова // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. – 2004. – № 3. – С. 59.
13. Сайт Центральної виборчої комісії. – Режим доступу : <http://cvk.gov.ua>. – <http://zakon5.rada.gov.ua>. Дата звернення – 05.10.2020р.
14. Семке Н. Особливості політичної культури сучасної України / Н. Семке // Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ". Сер. : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства : зб. наук. пр. – Харків : НТУ "ХПІ", 2016. – № 40. – С. 54–58.
15. Субтельний О. Історія України : навч. посіб. / О. Субтельний. – Київ : Либідь, 1993. – 720 с.
16. Хартшорн Р. Политическая география / Р. Хартшорн. – М., 1957.
17. Черкес Б. Національна ідентичність в архітектурі міста : монографія / Б. Черкес. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2008.
18. Almond G. The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Countries / G. Almond, S. Verba. – Princeton, 1963. – 514 p.
19. Robert E. Lane Political Ideology / Robert E. Lane. – New York : The Free Press, 1992. – 301 p.

Reference:

1. Andrushhenko, V 2012, 'Universitetska osvita: tendencziyi zmin'[University education: trends], *Vishha osvita Ukraini*, no. 2, pp. 5-15.
2. Babkina, OV 2011, 'Politiko-pravova kultura demokraticnogo tipu: problemi formuvannya'[Political

and legal culture of the democratic type: problems of formation], *Naukovyi chasopys Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni MP Drahomanova*, no. 5, pp. 5-10.

3. Bebik, VM 2005, *Informaczijno-komunikacziyjnij menedzhment u globalnomu suspilstvi: psikhologiya, tekhnologiyi, tekhnika nablrik rileyshnz*, [Information and communication management in the global society: psychology, technologies, techniques of public relations] Mizhrehionalna Akademiia upravlinnia personalom, Kyiv.

4. Bystrytskyi, Ye & Bilyi, O 1996, 'Derzhavotvorennia v Ukraini: shliakhy lehitymatsii' [State formation in Ukraine: ways of legitimation], *Politychna dumka*, no. 1, pp. 31-40.

5. Vlasjuk, O 2016, *Nacionalna bezpeka Ukrainy: evolyuciya problem vnutrishnoi politiki*, [National Security of Ukraine: Evolution of Domestic Policy Problems] Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, Kyiv.

6. Gantington, S 2006, *Protistoyanniya civilizacij ta zmina svitovogo poryadku*, [Confrontation of civilizations and change of world order] Kalvariya, Lviv.

7. Dal, R 2003, *Demokratiya i eyo kritiki*, [Democracy and its critics] ROSSPEN, Moskva.

8. Smolij, VA et.al. 2005, *Encyklopediya istorii Ukrainy*, [Encyclopedia of History of Ukraine] vol. 3: E-J, Naukova dumka, Kyiv.

9. Kozlovec, M 2009, *Fenomen nacionalnoi identichnosti : vikliki globalizacii*, [The phenomenon of national identity: the challenges of globalization] Vydavnytstvo Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka, Zhytomyr.

10. Verkhovna Rada Ukrainy 1996, 'Konstytutsiia Ukrainy' [Constitution of Ukraine], *Vidomosti Verkhovnoi*

Rady Ukrainy, no. 30, pp. 141, viewed 01 October 2020, URL:<http://zakon5.rada.gov.ua>.

11. Kuchma, L 2003, *Ukraina – ne Rosiya*, [Ukraine is not Russia] viewed viewed 05 October 2020, <URL:<http://www.litmir.me>>.

12. Lihanova, IV 2004, 'Destabiliziruyushchie faktory politicheskogoprocessa i nacionalnaya bezopasnost: sovremennyj teoreticheskij diskurs' [Destabilizing factors of the political process and national security: modern theoretical discourse], *Vestnik Moskovskogo universiteta*, Seriya 12. Politicheskie nauki, no. 3, pp. 59.

13. Sajt Centralnoi viborchoi komisii n.d., [Website of the Central Election Commission] viewed viewed 05 October 2020, <URL:<http://cvk.gov.ua>>.

14. Semke, N 2016, 'Osoblivosti politichnoi kultury suchasnoi Ukrainy' [Features of the political culture of modern Ukraine], *Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva*, Natsionalnyi tekhnichniy universytet Kharkivskiyi politekhnichniy instytut, Kharkiv, no. 40, pp. 54-58.

15. Subtelnyj, O 1993, *Ukraina: Istoriya*, [History of Ukraine] 3th edn, Libid, Kyiv.

16. Hartshorn, R 1957, *Politicheskaya geografiya*, [Political geography] Moskva.

17. Cherkes, B 2008, *Natsionalna identychnist v arkhitekturi mista*, [National identity in the architecture of the city] Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu Lvivska politekhnika, Lviv.

18. Almond, G & Verba, S 1963, *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Countries*, Princeton.

19. Robert, EL 1992, *Political Ideology*, The Free Press, New York.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2020 р.